

הכנסת

מרכז מחקר ומידע

האינטרנט והגיל השלישי

מוגש לוועדת המדע והטכנולוגיה

הכנסת, מרכז מחקר ומידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: שרה צובנר, עוזרת מחקר ומידע

אישור: שמוליק חזקיה, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

ד" תשרי, תשס"ז

26 ספטמבר, 2006

רקע

מסמך זה נכתב לוועדת המדע והטכנולוגיה לקראת דיון בנושא "האינטרנט והגיל השלישי" לציון יום הקשיש הבין-לאומי, שיתקיים ב-17 באוקטובר 2006.

קשיש הוא מי שמלאו לו 65 שנה. בשנת 2005 חיו בישראל 687,500 בני 65 ומעלה, שהם 9.9% מכלל האוכלוסייה. שיעור זה כפול משיעורם בשנת 1960, והוא במגמת עלייה. על-פי תחזית הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2025 יהיה שיעור הקשישים באוכלוסייה כ-13%, שהם כ-1.2 מיליון קשישים. שיעור הנשים בקרב בני ה-65 ומעלה הוא 57.3%, ושיעור הגברים הוא 42.6%¹.

בנובמבר 2004 ניהלה ועדת המדע והטכנולוגיה דיון בנושא "מדע וטכנולוגיה בשירות אוכלוסיות מיוחדות", והוצג בו פרויקט של ארגון הגיוינט להנגשת המחשב לאוכלוסיית הקשישים למען שיפור איכות חייהם. הדרכה במיומנות השימוש במחשב ניתנה לכ-600 קשישים ב-155 מוקדי הדרכה.

נתונים

הימצאות מחשב

לפי סקר של הוועדה הלאומית לטכנולוגיה, שנערך בשנת 2004, ל-56% מהאוכלוסייה בישראל יש מחשב אחד בבית ול-18% יש שני מחשבים בבית. 28% מהנשאלים דיווחו כי אין להם מחשב בבית.² ל-64% מבני ה-65 ומעלה אין מחשב בבית.

שימוש במחשב ובאינטרנט בקרב בני הגיל השלישי

- 14% מבני ה-65 ומעלה משתמשים במחשב (לעומת 51% מבני ה-20 ומעלה); 20% מהגברים משתמשים באינטרנט ו-8% מהנשים משתמשות במחשב. 62% מהמשתמשים בני ה-65 ומעלה גלשו באינטרנט (לעומת 74.7% מבני ה-20 ומעלה).
- 18% מקבוצת הגיל 65-74 משתמשים במחשב.
- בקרב בני ה-75 ומעלה רק 7% משתמשים במחשב.

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי 2006.

² ד"ר גוסטבו מש, אינטרנט וחברה, פערים דיגיטליים, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה, 2005.

נתונים על בני 65 ומעלה ובני 20 ומעלה שהשתמשו במחשב או גלשו באינטרנט בבית, בעבודה או במקום אחר, בחודש שקדם לראיון, בשנת 2003 (באחוזים)

נשים	גברים	סה"כ	
			השתמשו במחשב
8.4	20.3	13.6	כלל בני ה-65 ומעלה
12.4	24.8	17.9	בני 65-74
2.8	13.5	7.3	בני 75 ומעלה
			קבוצת אוכלוסייה
8.8	21.6	14.3	יהודים ואחרים
1.5	16.8	7.8	מהם: עולי ברה"מ לשעבר
-	-	-	ערבים
46.8	55.7	51.1	בני 20 ומעלה
			שיעור המשתמשים במחשב לצורך גלישה באינטרנט
66.4	59.3	61.8	כלל בני ה-65 ומעלה
65.5	61.7	63.2	בני 65-74
71.3	52.5	56.8	בני 75 ומעלה
			קבוצת אוכלוסייה
66.4	59.3	61.8	יהודים ואחרים
-	29.3	26.0	מהם: עולי ברה"מ לשעבר
-	-	-	ערבים
72.4	76.8	74.7	בני 20 ומעלה

מקור: מכון ברוקדייל, קשישים בישראל – שנתון סטטיסטי 2005, לוח 3.45.

חשיבות השימוש באינטרנט

מסקר שערכה הוועדה הלאומית לטכנולוגיית חברת המידע והידע בנושא "מוכנות דיגיטאלית ופערים דיגיטאליים בישראל – 2005" עולה כי השימוש במחשב ובאינטרנט חשוב למגוון צרכים:

חברה – הנסקרים ציינו שאילו לא היה בישראל אינטרנט הם היו מרגישים מנותקים מהחברה. היו שציינו שאלמלא האינטרנט, הקשר עם חלק מחבריהם היה רופף יותר.

מידע – האינטרנט מאפשר גישה למידע רב על תחומי עניין של קשישים (טיולים, רפואה, בנקאות וכו').

עבודה – האינטרנט הוא אמצעי להשגת מידע לצורכי עבודה, ובמידה מעטה יותר גם אמצעי ליצירת קשרי עבודה או עסקים.

צרכנות – האינטרנט הוא כלי לקבלת מידע צרכני.

הנאה – האינטרנט הוא מקור להנאה, לפיתוח תחביבים ישנים וחדשים, למשחקים ועוד.

עבור קשישים המוגבלים בתנועה ופעילות הקשורה בחיי חברה האינטרנט משמש ככלי למילוי צרכים אלו חשוב אף יותר.

במחקר שערכה הגב' נעמה שפירא מהחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה³ עלה כי האינטרנט הוא אלטרנטיבה טובה ובעלת תועלת רבה בעבור אנשים זקנים לעומת פעילויות אחרות שמוצעות להם בקהילה ובבתי-אבות. האינטרנט מאפשר יצירה ושימור של קשרים חברתיים; הוא יוצר תחושה מוגברת של שליטה בזכות ההבנה של תחום חדשני ועכשווי, ובזה פותח פתח לתהליך העצמה אישי; הוא מאפשר לחדש עיסוק בתחביבים ובלמידה; הוא מאפשר להתגבר על מגבלות פיזיות באמצעים טכנולוגיים, ומצמצם מגבלות של חוסר ניידות באפשרו להשיג את כל אלה בישיבה מול מחשב.

חסמים בשימוש באינטרנט

לאנשים רבים יש חסמים בשימוש במחשב ובאינטרנט. לעתים חסמים אלו בולטים יותר כאשר מדובר בקשישים:

חסמי כישורים – בעבור אוכלוסיית הגיל השלישי הלימוד של תחום חדש קשה יותר. המחשב והאינטרנט הם גורם מאיים ומפחיד, ולכן חשוב שההדרכה תהיה אטית ובהירה ותיעשה "אחד על אחד", ולא בקורסים גדולים.

נגישות – הנתונים מראים של-64% מהקשישים אין מחשב בביתם ורק 14% מהקשישים משתמשים במחשב. קשישים מוגבלים בתנועתם יתקשו להגיע למרכזים שבהם יש מחשב או לקבל הדרכה על מחשב

³ גב' נעמה שפירא, ההשפעה הפסיכולוגית של גלישה באינטרנט בגיל זקנה האינטרנט כאמצעי לשיפור רווחתם הנפשית של אנשים זקנים, 2004, עבודה במסגרת עבודת תזה, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה.

שלא במקום מגוריהם, לכן חשוב שההדרכה תיעשה בבית הקשיש ושכלל קשיש יהיה מחשב בביתו. נוסף על כך, התרגול חשוב מאוד בלימוד מחשבים, בייחוד בעבור מי שיש לו בעיות זיכרון או למידה.⁴

יעילות ושימושיות – קשישים רבים מוגבלים בראייה, בתנועה, בשפה ועוד, ולכן חשוב שהשימוש במחשב יהיה להם אפשרי וקל (הגדלת אותיות, שימוש במספר קלידים מצומצם, בחירת שפה מתאימה, אייקונים גדולים וכיו"ב).⁵ מחשבים ישנים או שאינם מצוידים כנדרש יקשו על הקשיש את הלמידה (המחשב יעבוד לאט או ייתקע פעמים רבות, והקשיש עלול לחשוב שהדבר קורה באשמתו ולהתייאש מן הלימוד). לכן יש לדאוג לציוד תקין וחדש.⁶

עלות – עלות רכישת מחשב וחיבור לאינטרנט עשויה להיות גבוהה מדי בעבור קשישים רבים.

חסם פסיכולוגי – המחשב נתפס בעיני רבים ככלי לצעירים. קשישים רבים זקוקים למוטיבציה ראשונית, לאינטרס, כדי לרצות ללמוד את מיומנויות המחשב. פרויקט ההסברה של איגוד האינטרנט הישראלי בשיתוף הגוינט ומשרד החוץ, שיורחב עליו בהמשך, מספק לקשישים את המוטיבציה. בפרויקט זה קשישים שרכשו מיומנויות וכישורי מחשב ואינטרנט תורמים לאחר מכן בחזרה לקהילה באמצעות תרגום והסברה. גם תוכנית של משרד החינוך מספקת לקשישים מוטיבציה – הקשישים מתעדים עם התלמידים את זיכרונותיהם.⁷

פרויקטים לפיתוח מיומנויות מחשב ואינטרנט

כמה פרויקטים מופעלים בקרב קשישים לפיתוח מיומנויות המחשב והאינטרנט:

1. "הסברה ישראלית באינטרנט" – איגוד האינטרנט הישראלי, משרד החוץ וארגון "אשל" – הגוינט פועלים מאז 2002 להטמעת השימוש במחשב בקרב קשישים. הפרויקט מופעל על-ידי סטודנטים, אשר מגיעים לבתי-אבות ולדיוור מוגן ומלמדים את הקשישים מיומנויות מחשב ואינטרנט. ההדרכה אישית. הסטודנטים מקבלים תמורתה מלגת לימודים, ואילו הגמלאים מסייעים בתמורה בתרגום ובהסברה ומשתפים את הציבור הרחב בחוויות מחייהם. התוכנית מופעלת בעבור כ-200 גמלאים בכל מחזור, ומאז 2002 השתתפו בה כ-1,000 גמלאים.⁸ מנהלי הפרויקט מדגישים כי התוכנית שיפרה את מעמד הקשיש במשפחתו ואת קשריו עם הדור הצעיר. הקשיש משתתף בעשייה ציבורית רחבה וחשובה של הסברה, והשימוש באינטרנט ובמחשב מאפשר לו לגשר על פערים פיזיים ואחרים בינו לבין זולתו.⁹

⁴ נעמה שפירא, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

⁵ נאוה גלעד, איגוד האינטרנט הישראלי, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

⁶ נעמה שפירא, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

⁷ הפרויקטים הללו מתוארים להלן.

⁸ נאוה גלעד, איגוד האינטרנט הישראלי, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

⁹ דותן שמחוביץ, מתאם פרויקט ההסברה, שיחת טלפון, 25 בספטמבר 2006.

2. "מחשב לכל גיל" – פרויקט של ארגון "אשלי" שבו גמלאים מדריכים גמלאים במועדונים ובמרכזי יום לקשיש. הפרויקט פועל זו השנה הרביעית בכ-80 מוקדים ברחבי הארץ.

3. התוכנית הרב-דורית – את התוכנית מפעיל משרד החינוך מאז שנת 2000 בכ-250 בתי-ספר בכל שכבות הגיל ובכל המגזרים. גמלאים באים לבתי-ספר ומקבלים מתלמידים הדרכה אישית לפיתוח מיומנויות המחשב בשעות הלימוד. נוסף על כך, התלמידים מתעדים עם הקשישים את זיכרונותיהם. הפעילות נעשית בסביבה הפעילה של הילדים, ומחקרים מראים כי יש לה השפעה חיובית הן על הקשישים והן על התלמידים: בקרב הקשישים ניכרת תקשורת טובה יותר עם המשפחה, ובפרט עם בני הדור הצעיר; בבתי-ספר ניכרים ירידה ברמת האלימות, עלייה ברמת הניקיון ושיפור היחס לקשישים. יצוין כי הפרויקט כולו מופעל בהתנדבות ודורש השקעה רבה של זמן ומשאבים. לדעת הגבי בכר ממשרד החינוך, תגמול כספי או אחר לפעילים בפרויקט (מורים ומנהלים) היה מאפשר לגייס יותר קשישים ולהפעיל את הפרויקט בצורה טובה יותר.¹⁰

סיכום ומסקנות

לשימוש במחשב ולגלישה באינטרנט יש יתרונות חשובים בעבור אוכלוסיית הגיל השלישי. כדי להגיע לשימוש נרחב בקרב אוכלוסייה זו יש צורך להתגבר על חסמים הקשורים לשימוש במחשב. בעבור רבים מהקשישים לימוד השימוש במחשב הוא אתגר לא פשוט. המוגבלויות הפיזיות שחלק מהקשישים סובלים מהן מונעות מהם להשתמש במחשב. עלות המחשב והחיבור לאינטרנט מונעים מקשישים רבים לרכוש מחשב או ללמוד כיצד להשתמש בו.

כדי להתמודד עם האתגר פועלים פרויקטים רבים שמטרתם להנגיש את המחשב לאוכלוסיית הגיל השלישי, אולם נראה כי אלה אינם יכולים להגיע לכל הקשישים, משום שיש חשיבות רבה להדרכה אישית.

- כאמור, ל-64% מהקשישים אין מחשב. יש לאפשר קניית מחשב, חיבור לאינטרנט וקורסים למחשבים, בעלות שתהיה אטרקטיבית ואפשרית לכל קשיש. יש להציע לקשישים רכישה של חומרה ותוכנה שיכולות לסייע בגלישה לבעלי בעיות קוגניטיביות ופיזיות במחיר מופחת.¹¹
- יש להעלות את רמת המודעות של הציבור לחשיבות המחשב בחיי הקשיש, וכך האחריות והיוזמה ליצירת קשר בין אוכלוסיית הגיל השלישי לבין עולם המחשבים תהיה של המשפחה. איגוד האינטרנט הישראלי יצר ערכת הדרכה לקשיש שבן משפחה יכול להוריד בקלות מהאינטרנט ולהשתמש בה. יש להשקיע יותר בכלי למידה ייחודיים לקשיש ובסדנאות לבני המשפחה כדי שקשישים רבים יותר יוכלו להיחשף לעולם המחשבים. אם הקשישים יקבלו הדרכה אישית מאדם מוכר וקרוב, ההדרכה תהיה קלה ונעימה יותר הן לקשיש והן לבני משפחתו, ובפני הקשיש ייפתח עולם רחב יותר.¹²

¹⁰ דורית בכר, מינהל מדע וטכנולוגיה, משרד החינוך, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

¹¹ נעמה שפירא, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

¹² נאוה גלעד, איגוד האינטרנט הישראלי, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

- יש לזכור כי יש גורמים שליליים בשימוש במחשב, ולהדגיש תמיד בפני תלמידים חדשים (בכלל האוכלוסייה) את הסכנות האפשריות כגון נזק פיזי, התמכרות וניצול המשתמש.

מקורות

מסמכים

הוועדה הלאומית לטכנולוגית חברת המידע והידע, סקר בנושא "מוכנות דיגיטאלית ופערים דיגיטאליים בישראל – 2005", באתר האינטרנט, <http://www.maor.gov.il>.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי 2006.

מכון ברוקדייל, קשישים בישראל – שנתון סטטיסטי 2005.

מש גוסטבו, אינטרנט וחברה, פערים דיגיטליים, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה, 2005.

שיחות טלפון

בכר דורית, מינהל מדע וטכנולוגיה, משרד החינוך, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

גלעד נאוה, איגוד האינטרנט הישראלי, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

שמחוביץ דותן, מתאם פרויקט ההסברה, שיחת טלפון, 25 בספטמבר 2006.

שפירא נעמה, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה, שיחת טלפון, 21 בספטמבר 2006.

אתרי אינטרנט

אתר גיל הזהב, "האינטרנט לרווחת הקשיש", www.gilhazahav.co.il.